

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לד, תשמ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מין וסוג — מיון וסיווג

המונחים מין וסוג הם שמות נרדפים בלשון הכללית. אין זה גורר בהכרח, שגם מיון וסיווג הם נרדפים, שכן קיימות שתי פעולות שונות:

- א. קביעת העובדה, שפרט שייך לסוג מסוים,
 - ב. צירופו של פרט בפועל אל בני-מינו.
- לשם הקיצור נקרא לפעולה הראשונה "מיון מופשט", ולשנייה "מיון מעשי".

נראה, שנוטים להשתמש בפועל סוג לעניין הראשון ובפועל מין לעניין השני, אולם הבחנה זו אינה נעשית באופן שיטתי. ספק רב, אם כדאי לקבוע כלל לשימוש בהם. ייאמר עוד שהמלה קבוצה יכולה להיות שם נרדף למין וסוג, אף שהיא מכוונת בדרך כלל לפרטים המצורפים יחד, בין שהם בני סוג אחד ובין שאינם בני סוג אחד.

לנרדפים מין וסוג שימושים מיוחדים, המוגדרים היטב, בטקסונומיה (מיון החי והצומח): משפחה מתחלקת לסוגים, וסוגים למינים. סוג ומין נקראים זה genus, וזה species באנגלית; espace, genre בצרפתית. המונחים בצרפתית הם שמות נרדפים בלשון הכללית, המונחים באנגלית הם אותן מלים בצורתן הלטינית.

למרבה הצער המלה מין משמשת גם למיון אחר לגמרי:

מיון החי והצומח לזכרים ולנקבות. (sex באנגלית, sexe בצרפתית). גם מיון זה שייך לביולוגיה, ונמצא, שבלשון העוסקים בביולוגיה אין אוצר מונחים חד-משמעי.

בכל השפות משמשות בטקסונומיה מלים כלליות, שניתן להן משמע מיוחד, ורצוי לקיים בטקסונומיה בעברית את השימוש הנ"ל במלים סוג ומין. כל מי שרצה למנוע את אי-הבהירות בשימוש המלה מין, הציע לאמץ מלה אחרת לתרגום sex, ורבים הציעו סֶקְסָ. אולם היה גם מי שיצר מלה חדשה, היא זְוִיג. מלה זו אף מצויה במילונים עבריים חדשים, אך לא נקלטה למעשה. נראה שלמלה סֶקְסָ סיפויים טובים יותר בהרבה להיקלט.

"מין זכר" ו"מין נקבה" קיימים גם בדקדוק, כמו שגם בשפות אירופיות משמשת לעניין זה מלה כללית: בצרפתית genre, ובאנגלית gender, שאינה אלא גלגול של המלה הצרפתית.

למלה הצרפתית genre יש גם שימושים מיוחדים בספרות ובאמנות, והיא נקלטה בצורתה הצרפתית בלשונות שונות לעניינים אלה — למרות הקושי להגות אותה כראוי, שבו נתקל כל מי שאינו מיטיב לדבר צרפתית.

השימוש האחד הוא בביטוי genre littéraire, או בקיצור genre. הועדה למונחי הספרות של האקדמיה הציעה לתרגמו סוג ספרותי, וזה תרגום נאות.

למרבה הצער מרבים להשתמש במלה genre בלשוננו, והיא נשמעת "ז'אנר" בפי דוברי עברית. זאת מפלצת לשונית,

המשבשח את המלה המקורית מבלי להעניק לה צליל עברי¹.
אין לפסול עקרונית את השימוש במלים כאלה, שהפכו להיות
מונחים בין-לאומיים, אולם יש להימנע מן השימוש במלה
הנדונה מתוך יחס של כבוד לעברית ולצרפתית גם יחד.
שימוש אחר הוא באמנות הציור בביטוי *tableau de*
genre (באנגלית *genre painting*), שעניינו תמונה מחיי
יום-יום. תרגום נאות הוא תמונת הנאי.

נשוב עכשיו לפעלים ולשמות-הפעולה. אם נייחד סיווג
לפעולה המופשטת, ומיון לפעולה המעשית, נוכל לומר, שקיים
סיווג של פרט יחיד, אולם מיון נעשה רק במספר פרטים.
ההבחנה עשויה להוסיף בהירות, אולם ספק הוא, אם רצוי
לכפות אותה בכלל. האמת היא, שאין כלל פזה בלשונות
האירופיות, אף כי דוברי אנגלית אולי יעדיפו *to sort* מן
to classify, כשהפונה למיון מעשי; אולם אין זה כלל מחייב.
נהוג לקרוא למיון ספרים לפי נושאים בשם מיון, ובמיוחד
מקובל הציורף מיון עשרוני. באנגלית המונח הוא
classification. שימוש זה במלה מיון נקבע במילון למונחי
הספרנות של האקדמיה. הכננה למיון המופשט וגם למיון
המעשי.

לפעולות מיון חשיבות רבה במשק, הן בחקלאות והן
בתעשייה. מיון פרי ומיון ביצים נעשה לפי הגודל, אולם מיון

1 [ל"הצדקתה" של זו ראוי שייאמר, שלא העברית יצרה אותה, אלא
שקיבלה אותה — כדרך ש"מפלצות" רבות כאלה מתקבלות — מפלי שני: מן
הרוסית.]

פרי הדר נעשה גם לפי איכותו: פרי ליצוא, פרי לשיווק בארץ.
פרי לתעשייה ופרי פסול.

תוצאת המיון היא התהוות קבוצות המכונות סוג א', סוג ב' וכו'. בתעשייה "סוגים" אלה קשורים לאיכות, אולם במיון הביצים "סוג א'" מראה על גודלן של הביצים. לבסוף אעיר על שגיאה נפוצה. מרבים לדבר על "מכונת מסוג פורד". כך מתרגמים את המלה האנגלית make. "סוג יכול להיות תרגום נאות של type, לא של make. מן הדין לערוך בדיקה שיטתית של הבעיה הזאת, אולם זה יהיה גיתוח מסובך, שפדאי לייחד לו מאמר נפרד.

"קטני קטנים"

(הערה)

בקונטרס שכל-שכה, עמ' 112, הביא פרופ' י' רצהבי מספרות השו"ת את הביטוי "קטני קטנים" במשמעות של זעירים ביותר. אבן-שושן וכנעני במילוניהם מדגימים ביטוי זה במובאה מביאליק. אצל בן-יהודה אינו מובא. אך מקורו בתלמוד בבלי, פתובות סה ע"ב: "אף על פי שאמרו אין אדם זן את בניו ובנותיו כשהן קטנים, אבל זן קטני קטנים. עד כמה? עד בן שש".

אהרן גליק